

DAGMAR BARTOŇKOVÁ

UHERSKÉ PÍSEMNÉ PRAMENY O VELKÉ MORAVĚ

Existence tak mohutného státního útvaru, jakým byla Velká Morava, se odrazila v mnoha písemných památkách nejrůznějšího charakteru. Nejdůležitější z nich jsou pochopitelně díla současníků anebo díla autorů jen o málo mladších. V naší stati si povšímneme písemných pramenů uherských, které byly sepsány až v 12.—15. století, tedy památek, které od doby Velké Moravy odděluje několik staletí. — Pro zkoumání dějin Velké Moravy nemají sice takový význam jako prameny jejích současníků, neboť události v nich popisované jsou velmi často spíše legendou než líčením historické skutečnosti, avšak jejich význam spočívá také v tom, že odrážejí tradici Velké Moravy, jak se projevovala po dlouhé době právě v dílech, jejichž autoři jsou většinou příslušníky toho národa, kterému se na rozdíl od Franků podařilo zlomit a zcela rozdrtit kdysi mocnou říši Velkomoravskou.¹

Události na Velké Moravě se přímo dotýkají tyto uherské kroniky: P. Magistri, qui Anonymus dicitur, Gesta Hungarorum z přelomu 12.—13. stol.; Simonis de Kéza Gesta Hungarorum z let 1282—1285; Chronicon Dubnicense z 14. stol.; Chronicon Budense z 14. stol.; Chronicon pictum Vindobonense z 14. stol.; Chronicon Posoniense z 14. stol.; Chronicon Monacense z 14. stol.; Chronicon Henrici de Mügeln Germanice conscriptum z 14. stol.; Chronicon rhythmicum Henrici de Mügeln z 14. stol.;² Joannis de Towroc Chronica Hungarorum³ z 15. stol. (J. de Towroc žil v letech 1420—1488); k nim přistupuje spis, jehož autorem je Antonius de Bonfinis⁴ (1427—1502) a konečně sem náleží i Epitome rerum hungaricarum seu Liber annalium de rebus hungaricis, sepsaná rodákem ze sicilského Palerma, Petrem Ransanem⁵ (1428—1492), který jako neapolský vyslanec působil na dvoře krále Matyáše.

Soudí se, že Anonym, Šimon z Kézy — a stejně i autoři kroniky Budínské, Vídeňské, Dubnické, které se od sebe liší jen jako by šlo o redakci jedné práce (pokud tu nemáme na mysli pozdější pokračování těchto kronik)—čerpali ze ztraceného díla z počátku 12. stol., které je badateli označováno jako Gesta Hungarorum vetera. A. Domanovszký však vyslovil názor (Scriptores rerum Hungaricarum I, str. 134), že ze spisu Gesta Hungarorum vetera čerpal pouze Anonym, a dále nedochovaná

kronika z 13. stol., na kterou teprve navazoval Šimon z Kézy a kroniky 14. stol. Pokud jde o kroniku Thuroczyho, ta je jen doplněním kroniky Vídeňské a zahrnuje také kroniku Jana z Trnavy (Kükülö); kroniku J. Thuroczyho a kroniku Budínskou si vzal za základ Bonfinius. O kronikách H. z Mügeln budeme hovořit podrobněji níže.

Všechny tyto kroniky popisují mimo jiné příchod Maďarů do střední Evropy a jejich setkání se slovanským obyvatelstvem oněch krajů. A ve všech (tu více, tu méně) se odráží skutečnost, že se Slované žijící na území Velké Moravy nepoddávali Maďarům bez boje,⁶ nýbrž že jim naopak kladli tuhý odpor. Nejstarší ze zmíněných kronik, kronika Anonymova, přináší svědectví o tom, že zatím co se obyvatelé, „kteří předtím patřili vévodovi Salanovi“, poddávali Maďarům bez boje, obyvatelé oblasti ponitranské, označovaní jako „Sclavi et Boemi“⁷ (termínu Moravané „Moroanenses“ se u Anonyma užívá jen v obratu Carinthinorum Moroanensium fines, str. 103, a je tu převzat z Reginona — srov. k tomu Reginonis Chronicon sub a. 889) se jim s pomocí českého vévody stavěli na odpor.⁸ Po smrti krále Attily si prý český vévoda obsadil zemi ležící mezi Váhem a Hronem od Dunaje až k řece Moravě, a spojil ji v jediné knížectví, přičemž se prý vévodou Nitry stal z milosti vévody Čechů Zobor.⁹ Onen český vévoda, kterým ovšem není míněn nikdo jiný než Svatopluk, jak na to konečně ukazují další, mladší kroniky, je stavěn hned vedle Attily a jelikož tyto kroniky Maďary ztotožňují s Huny, činí si na území Svatoplukovo, podle nich původně Attilovo, nárok právem dědiců.¹⁰ O odporu Slovanů svědčí i další zpráva z Anonyma. Vévoda Zobor totiž nečekal až na něho Maďaři zaútočí, nýbrž podporován Čechy, vytáhl prý proti Maďarům. Když konečně došlo k bitvě u řeky Nitry, snažil se Zobor se svými vojáky zabránit Maďarům v přechodu přes řeku. Přesto, že zde bylo pobito mnoho Slovanů, vydrželi prý vzdorovat po tři dny, nakonec však podlehli a Maďarům se podařilo dobýt Nitry, do které se utekl zbytek slovanského vojska. Vévoda Zobor byl pověšen na hoře poblíž Nitry — odtud prý pochází její název Zobor — a obyvatelstvo bylo po té tak zastrašeno, že „veškerá šlechta jim dala své syny jako rukojmí a všechny národy oné země až po řeku Váh se jim poddaly“. (O tom, že Maďaři vskutku vzbuzovali velký strach, svědčí celá řada starších západních pramenů — srov. např. zprávu, že Maďaři „boří hrady, pálí chrámy, vraždí obyvatelstvo a aby se jich lidé více a více báli, napájají se krví zabitých“, která je u Liudpranda v Antapodosiis MGH SS III, str. 288 a po něm i u Ekkeharda atd., anebo zprávu, že Maďaři „požívají lidskou krev a syrové maso“, z Auctaria Garstense apod.) Kronikář pak uvádí názvy hradů, které Maďaři obsadili a konstatuje, že pronikli až k řece Moravě. Arpád prý pak daroval „nevěrným obyvatelům“ přivedeným v železech z krajin nitranských, porůznu pozemky, aby pak neškodili jeho věrným v nitranském území.¹¹ Podle Anonyma neznali nitranští vojáci šípy a uviděli je poprvé teprve u Maďarů.¹² Že tímto tvrzením autor poněkud zkresluje skutečnost, na to ukazují archeologické nálezy šipek a konečně i zobrazení lučištníků. Kromě toho nacházíme v Letopisech fuldských sub a. 849 zprávu, že Thakulf, který bojoval na straně Franků, byl v boji

s Čechy raněn šípem do levého kolena.¹³ Uherského kronikáře mohlo snad vést k jeho závěru to, že Maďaři užívali luků v daleko větší míře a tedy i s větším uměním, anebo že se snad jejich zbraň poněkud lišila od slovanské, příp. i franské. Takto by se totiž dalo vysvětlovat upozornění Reginona sub a. 889, že Maďaři zhotovovali své luky z rohů.¹⁴

Všechny ostatní kroniky se pak zmiňují přímo o tom, jak se Maďaři při svém postupu na západ setkali se Svatoplukem, synem Morotovým. V kronice Šimona z Kézy a po ní v kronice Vídeňské čteme, že podle některých pamětníků našli Maďaři v Panonii při svém „druhém návratu“ (prvním se myslí vpád Attilův) jakožto vládce Morota, nikoli Svatopluka. Tato domněnka prý pochází odtud, že Morotovo jméno bylo proslulejší, ale že zmořen stářím, odpočíval v hradě Bezprem (= Veszprem). Když prý uslyšel o neštěstí, které stihlo jeho syna, ukončil ze zármutku svůj život, jeho syn Svatopluk byl podle autora v panování doposud nezkušený.¹⁵ Myšlenku, že Svatopluk pochází z velmi slavného rodu zachytil ve svém spise i Petr Ransanus, neboť hovoří o tom, že národy žijící v Panonii si postavily za všeobecného souhlasu do čela Svatopluka, který byl pokládán za člověka obdařeného zvláštní rozvahou a byl svým rodem velmi proslulý. Jeho otec se jmenoval Morot a také ten byl nad jiné rozvázný a v radě i v znalostech válečných tak znamenitý, že převyšoval všechny smrtelníky své doby.¹⁶ Petr Ransanus přitom považuje Svatopluka za Sarmata, kdežto Šimon z Kézy, po něm autor kroniky Vídeňské i autor kroniky Bratislavské, a rovněž Heinrich z Mügeln za knížete polského. O Morotovi pak hovoří Šimon z Kézy ještě jednou když říká, že po smrti Svatoplukově dobyli Maďaři jakýsi hrad v okolí Dunaje, v němž se shromáždili Svatoplukovi vojáci, kteří se zachránili útekem, a v tom hradě Maďaři zabili velmi staříckého Morotova příbuzného, o kterém se prý vypravovalo, že to byl sám Morot.¹⁷ Zdá se, že již Šimon z Kézy nepokládal však toto tvrzení za příliš hodnověrné. O jakémsi Moroutovi, který měl obsazenou zemi mezi Tisou a pohořím Igfon, hovoří již také Anonym.¹⁸ (D. Pais¹⁹ se domnívá, že tento Morout je sám Svatopluk.) Dále Anonym hovoří ještě i o Moroutovu synovci, který byl Maďary nazván Menumoroutem, a to z toho důvodu, že měl „přečetné přítelkyně“. Ten prý nechtěl dobrovolně podstoupit své území Maďarům, a teprve když viděl, že jim nemůže dál klást odpor, vzdal se a nabídl svou dceru za manželku Arpádovu synu.²⁰ O interpretaci vlastního jména Menumorout se pokusila řada badatelů. Tak D. Pais,²¹ vycházející z předpokladu, že Morout znamená označení pro Moravana,²² vykládá ono Menu ze staromaďarského měňů (toto slovo označovalo muže, který měl mnoho žen, jak se to shoduje s výkladem Anonymovým), L. Havlík²³ se domnívá, že snad ono men může být odvozeno od slova menší a výraz Morout považuje rovněž za označení pro Moravana; avšak J. Tibenský²⁴ pokud jde o interpretaci výrazu Morout, se neshoduje s řadou badatelů v tvrzení, že jde o „Moravana“, nýbrž soudí, že může jít o zkomolený název posledního moravského panovníka Mojmirá.

Kdežto jsme se u Anonyma setkali s termínem Moroanenses, nepochybně utvoře-

ným od názvu řeky „Moroa“ a označujícím Moravy, v kronikách 14. stol. se ne-setkáváme s žádným označením Moravanů, které by bylo etymologicky celkem jasné, jako tomu bylo např. u latinských kronik franských (srov. např. termíny Marahenses, Margi, Marahavi, Marahi, Marui, Marvani apod.), anebo i u Anonyma, nýbrž se zde setkáváme s názvy jazykově již méně prokazatelnými. Tak v kronice Šimona z Kézy, Dubnické, Vídeňské a Budínské nacházíme označení Messiani. v kronice Bratislavské pak Machiani, přičemž u Šimona z Kézy se termín Messiani vztahuje na obyvatelstvo žijící kolem Nitry spolu s Čechy a v kronice Vídeňské, Dubnické, Budínské a Bratislavské jde rovněž o obyvatele Nitranska, avšak kronikáři je s Čechy ztotožňují. Celá řada badatelů dnes již nepochybuje o tom, že oba výrazy, Messiani i Machiani jsou rovněž označením pro Moravy.²⁵

Ústředním motivem kronik Vídeňské, Budínské, Dubnické a dále i kronik Heinricha z Mügelu (německé i latinské), Jana Thuroczyho a Bonfinia je — pokud máme na zřeteli zprávy o Velké Moravě — na první pohled jasné se rýsující báje o velkém bílém koni se zlatou uzdou a se zlatým sedlem, kterého Maďaři darovali Svatoplukovi za jeho zemi předtím, než ho z ní vyhnali. V kronice Šimona z Kézy se hovoří toliko o tom, že se Svatopluk dal od Maďarů zlákat rozmanitými dary. Jak Šimon z Kézy, tak i kroniky 14. stol. se však shodují v tom, že při zmínce o smrti Svatoplukově je v nich řeč o řece. Podle Šimona z Kézy Svatopluk zahynul poblíž řeky Ráby u Banhidy, podle kronik 14. stol. a po nich i v kronikách mladších se utopil v Dunaji.²⁶ Vraťme se však k onomu motivu o bílém koni. Tohoto motivu se nedávno dotkl i J. Tibenský, nezmínil se však o speciálním, odlišném podání této báje ve veršované latinské kronice Heinricha z Mügelu, pocházející z doby kolem roku 1360. Zatím co všichni kronikáři uherského původu — a také, což je tím pozoruhodnější, i Heinrich z Mügelu ve své německy psané prozaické kronice, která je vlastně překladem starších latinsky psaných kronik uherských — nikterak neodsuzují lest Maďarů s bílým koněm a hovoří o jejich dědičném právu na Svatoplukovu zemi, komentuje Heinrich z Mügelu ve svém veršovaném vyprávění tuto lest zcela negativními výroky o lstivém jednání Maďarů a Svatopluka přitom až příliš idealizuje. V žádné kronice totiž nenalzáme výroky jako jsou např. tyto:²⁷ „... Svatopluk byl ustanoven vévodou krajiny pro svou poctivost“²⁸ — zde bychom snad mohli srovnávat jen s Petrem Ransanem, — „... Attilovo plémě bylo celé rozdrčeno a podoba jména úplně zapomenuta.“²⁹ Podle Anonyma však jméno Attilovo natolik utkvělo v hlavách obyvatel Panonie, že při pouhém doslechu, že Arpád pochází z rodu Attilova, se vzdávali Maďarům bez boje. Citujme však dále Heinricha z Mügelu: „Tehdy Kysid přistoupil k vévodovi Panonců a vyřídil mu pozdrav od národů hunských, řka, že zde se chtějí usadit — pokud toho mohou dosáhnout —, a odvolává se na věrnost, se lstí působící bolest požádal o půdu a vodu. Tehdy vévodu pojala domněnka, že to budou zemědělci, neboť poctivá krev bývá klamána pro svou čistotu. Sotvaže had klamu obloudí tohoto svou přetvářkou, tu tedy rozradostněný vévoda praví: Nechtě si vezmou půdu a seno... Tehdy se pokoušejí“ (Maďaři) „jazykem klamu

podrazit nohy vévodovi a stanovit pro něho dary, rovněž klamné, aby tak měli zákonitou příležitost a získali takto formou koupě vévodství. Neboť kdo by se bál takového druhu lži, aby měl domovinu?“³⁰ Heinrich z Mügeln se tu zřejmě nestotožňuje s uherskými kronikáři, kteří obhajují počínání Maďarů dědickým právem. O jasném autorově postoji v této otázce, i o jeho vzdělanosti pak svědčí další slova: „Tehdy poslali k vévodovi Kysida, který mu přináší nejiný klenot než koně, z něhož vzhází bezmezná a stálá Martova zášť, neboť lest je matkou hněvu a životelkou sporů... Ó Bože, proč stejně šetříš úskočnosti i mírnosti? ... Tehdy ten přezbožný pán“ (Svatopluk) „ve své ctnosti pravil: Necht' si k potravě vezmou řeky, háje, údolí i pahorky. Tu onen“ (posel Maďarů) „způsobně, s vévodovým dovolením. ihned pospíchá k Hunům a vyjeví jim vévodovu odpověď. Hunové ihned radostně řeknou jakémusi šašáři: Vladaře Panonců ty musíš navštívit, a až mu pohlédneš v tvář, nesmíš mu opominout říci: lid Hunů tě žádá, abys opustil to, co jsi prodal, jak se všichni shodují. obrovským národům. Vévoda“ (Svatopluk) „je zmaten těmi řečmi, a rozumně odpovídáje, dí se svou mírností: Ten klam, jak soudím, lze odstranit a odvrátit s pomocí boží. Neboť koně zabiji a odhodím do mateřidoušky a uzdu i sedlo do řek, jak mne poučí božstva. Tu praví služebník: Nic neuspěješ³¹. . .“ — Poprvé také až u Heinricha z Mügeln se Svatopluk odvolává na „pomoc boží“ a je označován dokonce za „přezbožného pána“. V kronikách uherského původu se totiž velmi často zdůrazňovalo, že bůh stál vždy na straně Maďarů proti Slovanům, jako by Maďaři již byli při příchodu do Panonie křesťany, kdežto Svatopluk nikoli.

Máme-li posoudit, co způsobilo, že Heinrich z Mügeln ve své veršované kronice tolik straní Svatoplukovi, nelze než vyslovit názor, že je to dáno opačným tendenčním zaujetím, než tomu bylo u autorů uherského původu. Zatím co oni stranili při výkladech o své minulosti svým vlastním předkům, Heinrich z Mügeln, Sas od Drážďan: velký obdivovatel Jana Lucemburského a Karla IV., na jejichž počest skládal i verše, pobýval v letech 1346—1355 — před svým přechodným posláním v Uhrách — v Praze, a proto tedy zaujímá spíše stanovisko ve prospěch těch, kteří byli vpádem Maďarů připraveni o svou zemi.

Při svém výkladu pověsti o bílém koni odmítá Tibenský³² názor maďarského dějepisce H. Marzaliho, že jde o pověst typicky lidovou a sám tvrdí, že šlo o výtvor umělý, produkt fantasmie starých uherských kronikářů. Podle našeho názoru není tak snadné rozhodnout tuto otázku, zvláště máme-li být objektivní a nechceme-li propadnout obdobné chybě v přístupu k vlastní národní minulosti jako to bylo typické pro některé maďarské dějepisce. Je zřejmé, že kronikáři přebrali základní motiv této pověsti od Anonyma. — ten totiž vypráví o tom, jak Maďaři požádali bulharského vévodu Salana prostřednictvím posílů, aby jim na důkaz přízně poslal dvě lahvičky naplněné vodou z Dunaje a měch travin z planiny Olpár. Maďarský vévoda Arpád poslal pak podle Anonyma Salanovi 12 bílých koní, 12 velbloudů, 12 kumánských hochů a vévodkyni 12 nejzručnějších ruthénských dívek, 12 hermelínových kožichů, 12 sobolů a 12 pozlacených rouch, později pak Salana donutil, aby mu

postupně odstupoval svá území³. Avšak nemůžeme již tak bezpečně tvrdit, že by se byl tento motiv zrodil v hlavě Anonyma, případně autora nedochované kroniky z níž čerpal. Zdá se nám spíše pravděpodobné, že jádrem pověsti mohlo být opravdu nějaké staré lidové vyprávění, kterého pak kronikáři využívali podle svých potřeb. Tak jednou při výkladu o Salanovi (Anonym), podruhé při výkladu o Svatoplukovi (kroniky 14. stol. a po nich i kroniky mladší). Není nezajímavé, že u Heinricha z Mügeln — rovněž kronikáře 14. stol. — nacházíme při vyprávění oné pověsti o bílém koni slova *aut dicta sonant vetera*⁴; to ovšem zdaleka nemůže být argumentem pro tvrzení o starobylosti onoho motivu, nicméně je však jakoby potvrzuje.

Můžeme tedy naše poznatky o uherských kronikách pocházejících z 12.—15. stol. a odrážejících mimo jiné i události na Velké Moravě shrnout asi takto: Kroniky 14. a 15. stol. navazují na kroniky starší (Anonym, Šimon z Kézy), přitom některé motivy opomíjejí, jiné zase velmi široce rozvíjejí. Zájem, se kterým všechny kroniky líčí setkání Maďarů se Slovaný na našem území a zvláště pak samotného Svatopluka a jeho rod, svědčí o tom, že toto obyvatelstvo a jméno Svatoplukovo přetrvávalo staletí i v myslích svých podmanitelů. Přes silné tendenční zaměření kronik se dostává na světlo skutečnost, že Slované spadající pod Velkou Moravu, představovali pro Maďary velkou překážku, neboť jim téměř všude kladli odpor. Ti kronikáři, kteří nebyli svým původem Maďari, avšak působili nějakou dobu v Uhrách, což je přimělo k sepsání uherských dějin, již neprojevují tak silné protislovanské zaměření. Petr Ransanus, neapolský vyslanec u uherského krále Matyáše, Svatopluka a jeho předka Morota až příliš idealizuje, přitom však počínání Maďarů neodsuzuje. Heinrich z Mügeln, který si oblíbil Prahu a především Karla IV., ve své latinsky psané veršované kronice podobně jako P. Ransanus — idealizuje Svatopluka, avšak vpád Maďarů do území Svatopluka již jednoznačně odsuzuje.

POZNÁMKY

¹ Základní poučení o uherských kronikách podává českému čtenáři *Josef Macárek* ve svých publikacích *Dějepisectví evropského východu*, Praha 1946, str. 199nn. a *Dějiny Maďarů a uherského státu*, Praha 1934, str. 70n. Otázkou, jak se odráží Velká Morava v uherských kronikách se pak zabýval *Ján Tibenský* v úvodu své stati *Velkomoravská a cyrilometodejská tradícia v živote slovenskej feudálnej národnosti*, která je obsažená v publikaci *Velká Morava a naša doba*, Bratislava 1963.

² Všechny uvedené kroniky vyšly v edici *Scriptores rerum Hungaricarum (SRH) I—II*, ed *Emericus Szentpétery*, Budapestini 1937—1938 (*P. Magistri, qui Anonymus dicitur. Gesta Hungarorum* v SRH I, str. 13—117; *Simonis de Kéza Gesta Hungarorum* v SRG I, str. 129—194; *Chronicon Dubnicense, Chronicon Budense a Chronicon pictum Vindobonense* jsou obsaženy pod názvem *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV* v SRH I, str. 217—505; *Chronicon Posoniense* v SRH II, str. 7—51; *Chronicon Monacense* v SRH II, str. 53—86; *Chronicon Henrici de Mügeln Germanice conscriptum* v SRH II, str. 87—223; *Chronicon rhythmicum Henrici de Mügeln* v SRH II, str. 225—272).

³ Ed. *J. G. Schwandtner* v *Scriptores rerum Hungaricarum pars prima*, Vindobonae 1766, str. 52—366.

⁴ Ed. J. Fögel, B. Iványi, L. Juhász pod názvem *A. de Bonfinis, Rerum Hungaricarum decades*, Lipsiae 1936—40.

⁵ Spis vyšel v edici *Historiae Hungaricae fontes domestici (Chronica minora)*, Budapestini 1885.

⁶ Tunc omnes Sclauī habitatores terre, qui primo erant Salani ducis, propter timorem eorum se sua libera sponte subiugaverunt eis nullo manum sublevantē. Et ita cum magno timore et tremore serviebant eis, ac si olim domini eorum fuissent (Anonymus, str. 75).

⁷ Označení Boemi je zde i jinde anachronismem autora 13. stol., který byl svědkem rozvoje českého státu a přenesl název Boemi do doby daleko dřívější.

⁸ Na rozdíl od pramenů franských z 9. stol. i jiných (srov. např. *Annales Fuldenses* sub a. 892, *Liudprandi Antapodosis* MGH SS III str. 279n., *Reginonis Chronicon* sub a. 889, *Annalista Saxo* sub a. 890 apod.) však uherské kroniky nehovoří o tom, že Maďaři vlastně útočili na Moravu jakoby dvakrát za sebou, jednou za Arnulfa na začátku let devadesátých 9. stol. a podruhé na samém počátku 10. stol.

⁹ ...viderunt habitatores illius provincie Sclauos et Boemos eis obsistere cum adiutorio ducis Boemorum, quia mortuo Athila rege terram, que iacet inter Wag et Gron a Danubio usque ad fluvium Moroua, dux Boemorum sibi preoccupaverat et in unum ducatum feceret et tunc tempore per gratiam ducis Boemorum dux Nitriensis factus erat Zubur (Anonymus, str. 77).

¹⁰ Arpad autem interim cum VII ducibus Pannoniam intravit, non sicut hospites, sed sicut terram iure hereditario possidentes (Chron. Hungarici comp. saec. XIV, str. 289).

¹¹ Zubur...cum adiutorio Boemorum armata multitudo obviam eis venit pugnaturus. Et dum uterque exercitus ad fluvium Nitra pervenissent, Zuardu, Cadusa et Huba volebant transire fluvium, sed Zubur dux Nitriensis et sui milites contra eos diutissime certantes nullomodo eis transitum concedere volebant. Et cum diu inter se certassent, Hungarii ex Boemis et Sclauis ictibus sagittarum multos interficiebant, sed per tres dies nullo modo Hungarii propter inundationem aquarum transitum habuissent, tandem IIII. die Boemi et omnes Nytrienses Sclaui videntes audaciam Hungarorum et percussiones sagittarum non sufferentes, fuga lapsi sunt et velocissimo cursu pro defensione vite in civitatem Nitriam inclusi sunt cum magno timore... Zubur vero dux eorum, dum fugiendo contra eos pugnare vellet, per lanceam Caduse cecidit et captus in custodiam traditus est... Alio namque die Zuard, Cadusa et Huba armata multitudine exercituum ceperunt fortiter expugnare civitatem Nitriam multis modis. Et dedit eis deus victoriam magnam... Zuburium ducem illius provincie, quem nudius tertius ceperant, supra montem excelsum ducentes laqueo suspenderunt, und mons ille a die illo usque nunc mons Zubur nuncupatur. Et propter hoc factum timuerunt eos omnes homines illius patrie et omnes nobiles filios suos eis in obsides dederunt et omnes nationes illius terre se subiugaverunt sibi usque ad fluvium Wag... (Hungari) omnia castra eorum ceperunt, quorum nomina hec sunt usque modo: Stumtey, Colgoucy, Trusun, Blundus et Bana, et ordinatis custodibus castrorum iverunt usque ad fluvium Moroa... reversi sunt ad ducem Arpad et omnes infideles illius terre ferreis cathenis ligatos secum duxerunt... (Arpad) donavit accepto iuramento infidelium terras in diversis locis predictis infidelibus de partibus Nytrie ductis, ut ne aliquando infideliores facti repatriando nocerent sibi fidelibus in confinio Nitrie habitantibus (Anonymus. str. 78nn.).

¹² ...quosdam ex ipsis ictibus sagittarum interfecerunt. Hoc cum vidissent Sclaui et Boemi... quod isti, qui dicuntur Hetumoger, talibus uterentur armis, timuerunt valde, quia talis armatura nunquam visa fuit eis (Anonymus, str. 78).

¹³ ...Ipse (Thaculf) in sinistro genu sagitta percussus est (*Ann. Fuldenses*, a. 849).

¹⁴ ...perpaucos gladio, multa millia sagittis interimunt, quas tanta arte ex corneis arcubus dirigunt, ut earum ictus vix precaveri possit (*Reginonis Chron.* a. 889 — srov. též *Annalista Saxo* sub a. 890).

¹⁵ Tradunt quidam, quod Hungari Morot, non Zvataplug in secundo eorum reditu in Pannonia

reperissent principantem. Hoc idcirco esse habetur, quia Morot eius nomine maior erat, sed confectus senio repausabat in castro, quod Bezprem nominatur. Audito infortunio, quod filio acciderat, morte subita ob dolorem finivit vitam suam. Filius vero in dominando novus erat (Simon de Keza, str. 164).

¹⁶ ...omnium consensu praeficiunt sibi virum quendam natione Sarmatam Suatepologum nomine, qui apud eos habebatur singulari praeditus prudentia, eratque genere clarissimus. Maroto patri eius fuit nomen, qui et ipse in primis prudens et consilio belligerandique peritia magnus adeo erat, ut suorum temporum mortales omnes superare (P. Ransanus, str. 177n.).

¹⁷ ... (Hungari) Danubium in Pest et in portu Zub transierunt, ubi castrum quoddam circa Danubium, in quo erant milites Zvataplug reollecti, qui fuere erepti per fugam, quando dominus ipsorum interierat, expugnarunt. In quo quidem affinem Morot nimis vetulum cum aliis perimentes, usque hodie fabulose Morot ipsum fuisse asseverant (Simon de Keza, str. 165).

¹⁸ Terram vero, que est inter Thisciam et silvam Igfon, que iacet ad Erdeuelu, a fluvio Morus usque ad fluvium Zomus, preoccupavisset sibi dux Morout, cuius nepos dictus est ab Hungaris Menumorout eo, quod plures habebat amicas, et terram illam habitarent gentes, qui dicuntur Cozar (Anonymus str. 49).

¹⁹ *D. Pais*, *Scriptores rerum Hungaricarum I*, str. 49.

²⁰ Missi vero Arpad ducis... ducem Menumorout salutaverunt... Dux autem Menumorout eos benigne recepit et diversis donis ditatos tertia die repatriare precepit. Quibus tamen ita respondit dicens: Dicite Arpadio duci Hungarie, domino vestro, debitores sumus ei ut amicus amico in omnibus, que ei necessaria sunt, quia hospes homo est et in multis indiget. Terram autem, quam petivit a nostra gratia, nullatenus concedimus nobis viventibus. Hoc etiam indigne tulimus, quod Salanus dux ei concessit maximam terram aut propter amorem, ut dicitur, aut propter timorem, quod negatur. Nos autem nec propter amorem, nec propter timorem ei concedimus terram, etiam quantum pugillus capere licet dixerit ius esse. Et verba sua non conturbant animum nostrum eo, quod mandaverit nobis se descendisse de genere Athhile regis (Anonymus, str. 60n.)... Et deinde egressi venerunt usque ad Zeguholmu et ibi volebant transire Crisium, ut contra Menumorout pugnarent, sed venientes milites Menumorout eis transitum prohibuerunt (Anonymus str. 70) ... Menumorout totum regnum et Zulte filio Arpad filiam suam dare non dubitaret (Anonymus, str. 105).

²¹ *D. Pais*, *Scriptores rerum Hungaricarum I*, str. 49.

²² *Srov. I. Melich*, *A honfoglaláskori Magyarország*, str. 224—229.

²³ *L. Havlík v Poznámkách k Anonymovi* (pozn. č. 12) v publikaci *D. Bartoňková, L. Havlík, Z. Masařík, R. Večerka, Pisemné prameny k dějinám Velké Moravy*, Praha 1965.

²⁴ *J. Tibenský, Velkomoravská a cyrilometodejská tradícia v živote slovenskej feudálnej národnosti*, str. 65 v publikaci *Velká Morava a naša doba*, Bratislava 1963.

²⁵ Viz o tom podrobněji v *Havlíkových Poznámkách k Šimonu de Kézovi* (pozn. č. 3) v publikaci *D. Bartoňková, L. Havlík, Z. Masařík, R. Večerka, Pisemné prameny k dějinám Velké Moravy*.

²⁶ ... ipsum Zvataplug irruptione subita prope fluvium Racus iuxta Banhida, in quodam oppido, cuius interrupta adhuc eminent, cum tota militia peremerunt... (Šimon de Kéza, str. 163n) ... Persecuti suntque eum (Zuatapologum) Hungari usque Danubium et ibi pre timore in Danubium se iactavit, in quo pre aquarum vehementia suffocatur (Chron. XIV. saec. str. 289).

²⁷ Veršovanou kroniku Heinrich z Mügelu tu překládáme prozaicky.

²⁸ Zuethopoluch vocatus Fuit dux regionis Simplitati datus; (H. z Mügelu, str. 245).

²⁹ Nam Athyle propago Omnis fuit contrita Et nominis imago Totaliter sopita (H. z Mügelu, str. 245).

³⁰ Tunc Kyseud accessit Ducem Panoniorum Salutemque expressit A gentibus Hunorum, Dicens hic continere Se gentes prenotate Vellent, si hoc habere Possent, ex pietate Et fraudis per dolores Rus limphasque rogavit. Tunc dux agricultores Hos fore estimavit, Decipitur nam

saguis Simplex ex puritate. Cito cum fraudis aguis Hunc mellit falsitate, Ergo dux letus inquit: Sumant solum et fenum... Tunc ducem fraudis glosa Conantur supplantare, Dona quoque fraudosa Eidem destinare, Ut hiis occasionem Legittimam haberent Et per hanc rationem Ducatum obtinerent In forma emptionis. Quis tale nam timeret Genus deceptionis, Qui patrias haberet?... (H. z Mügeln, str. 245n.).

³¹ Tunc direxerunt Kyseud Ad ducem, qui non aliud Ferens illi clenodium Quam equum, de quo odium Martis interminabile Suboritur et stabile, Nam fraus est ire genetrix Et scandalorum alitrix... O Deus, fraudulentie Cur parcis et clementie?... Tunc hic prepius dominus Inquit virtuti cominus, Sumant pro victu flumina, Nemus valles, cacumina. Tunc ille cum decentia, Sumant pro victu flumina, Nemus valles, cacumina. Tunc ille cum decentia, Sumpta ducis licentia, Ad Hunos statim properat, Responsum ducis reserat. Gavisi Huni illico Cuidam dicunt villico: „Panoniorum principem Tu debes visitare, quem in vultu dum aspexeris, Nullomodo neglexeris, Quin dicas: grex Hunorum te Precatur derelinquere, Que vendidisti gentibus, Ut congruit ingentibus.“ Turbatur dux sermonibus Respondens rationibus Illius cum clementia Ait: „Hec fraudulentia, Ut estimo, evellitur Cum Deo et repellitur. Nam equum interficiam Ad thymumque proiciam, Frenum, sellam ad flumina, Ut me docebunt numina.“ Tunc verna: „Nil proficies... (H. z Mügeln, str. 246).

³² J. Tibenský, o. c. str. 67.

³³ ...preto ab ipso duce vestro, ut mittat mihi gratia ipsius duas lagungulas plenas aqua Danubii et unam sarcinam de herbis sabulorum Olpar, ut possim probare, si sint dulciores... Arpad into consilio eodem modo misit nuntios suos ad Salanum ducem et misit ei XII albos equos et XII camelos et XII pueros Cumanicos et ducisse XII puellas Ruthenicas prudentissimas et duodecim pelles ermelinas et XII zobolos et XII pallia deaurata (Anonymus, str. 54). ...Arpad transactis quibusdam diebus into consilio et sui nobiles miserunt nuntios suos ad ducem Salanum, qui nuntiarent ei victoriam Thosu et Bulsuu nec non et Tuhutum quasi pro gaudio et peterent ab eo terram usque ad fluvium Zogea... Salanus dux hoc audito in maximum irruit timorem et terram ab ipso postulatam timore percussus usque ad fluvium Zogea duci Arpad concessit... (Anonymus, str. 71).

UNGARISCHE GESCHICHTSQUELLEN ZUM GROSSMÄHRISCHEN REICH

Die Verfasserin bespricht in diesem Artikel die aus den „ungarischen“ Geschichtsquellen hervorgehenden Informationen über das Grossmährische Reich. Es geht um folgende der altungarischen Geschichte gewidmeten Chroniken: P. Magistri, qui Anonymus dicitur Gesta Hungarorum (12.—13. Jht.); Simonis de Kéza Gesta Hungarorum (Ende des 13. Jhts); Chronicon Dubnicense (14. Jht.); Chronicon Budense (14. Jht.); Chronicon pictum Vindobonense (14. Jht.); Chronicon Poseniense (14. Jht.); Chronicon Monacense (14. Jht.); Chronicon Henrici de Mügeln; Chronicon rhythmicum Henrici de Mügeln (14. Jht.); Joannis de Towrócz Chronica Hungarorum (15. Jht.); Antonii Bonfinii Rerum Hungaricarum decades quinque (15. Jht.); Petri Ransani Epitome Rerum Hungaricarum seu Liber Annalium de Rebus Hungaricis (15. Jht.). — Spezielle Aufmerksamkeit ist in diesem Aufsatz den Chroniken Heinrichs von Mügeln gewidmet. Dieser Autor deutscher Herkunft, der nach 1355 in engster Verbindung mit dem ungarischen Hofe war, nimmt zwar in seiner deutsch geschriebenen prosaischen Chronik zum grossmährischen Fürsten Svatopluk eine negative Stellungnahme ein — gleich wie es auch in anderen ungarischen Chroniken der Fall ist —, in seiner lateinisch geschriebenen Verskronik ist jedoch seine Haltung zu Svatopluk positiv. Die mögliche Deutung scheint in dem Umstand zu beruhen, dass während

die prosaische Chronik Heinrichs von Mügeln im Grundsatz nur die Übertragung der in den älteren ungarischen Chroniken enthaltenen Erzählung ist, stellt Heinrich von Mügeln lateinische Verschronik eine spätere freie poetische Überarbeitung dieser Erzählungen dar, wobei derer politische Tendenz — der Verfasserin nach — dadurch stark beeinflusst worden ist, dass Heinrich von Mügeln, ein grosser Bewunderer des Johannes von Lusemburg und Karls des Vierten, eine enge Beziehung auch zum böhmischen Hofe hatte und sich sogar eine längere Zeit (1346—1355) in Prag aufhielt.